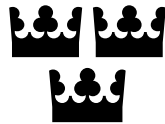

Bilaga 3

Investeringar och kapitalstock

Bilaga 3

Investeringar och kapitalstock

Innehållsförteckning

1	Inledning	6
2	Investeringar och kapitalstock i Sverige.....	6
2.1	Utvecklingen av totala investeringar.....	6
2.2	Investeringar i olika sektorer.....	7
2.3	Investeringar i olika kapitaltyper.....	9
2.4	Internationell jämförelse av investeringarna	9
2.5	Bostadsinvesteringar	11
3	Offentliga investeringar och kapitalstock.....	14
3.1	Den offentliga sektorns investeringar.....	15
3.2	Offentliga investeringar i väg och järnväg	16

Tabellförteckning

Tabell 2.1	Genomsnittligt antal boende per hushåll	13
------------	---	----

Diagramförteckning

Diagram 2.1	Fasta bruttoinvesteringar 1950–2015.....	7
Diagram 2.2	Fasta bruttoinvesteringar per sektor 1980–2015.....	7
Diagram 2.3	Näringslivets investeringar 1993–2015.....	8
Diagram 2.4	Kapitalstock i olika sektorer 1993–2013.....	8
Diagram 2.5	Fasta bruttoinvesteringar per kapitaltyp 1980–2015.....	9
Diagram 2.6	Investeringskvot i olika länder, genomsnitt 2000–2014.....	9
Diagram 2.7	Näringslivets investeringar i olika länder, genomsnitt 2000–2014.....	10
Diagram 2.8	Offentliga myndigheters investeringar i olika länder, genomsnitt 2000–2014.....	10
Diagram 2.9	Investeringar i maskiner och inventarier i olika länder, genomsnitt 2000–2014.....	10
Diagram 2.10	Investeringar i immateriella tillgångar i olika länder, genomsnitt 2000–2014.....	10
Diagram 2.11	Bostadsinvesteringar i olika länder, genomsnitt 2000–2014.....	10
Diagram 2.12	Investeringar i övriga byggnader och anläggningar i olika länder, genomsnitt 2000–2014.....	11
Diagram 2.13	Antal färdigställda lägenheter per år 1958–2015.....	11
Diagram 2.14	Bostadsbestånd och boendetäthet 1980–2015.....	12
Diagram 2.15	Bostadsinvesteringar 1993–2015.....	12
Diagram 2.16	Färdigställda lägenheter i Norden.....	13
Diagram 2.17	Bostadsinvesteringar i Norden och euroområdet.....	13
Diagram 3.1	Offentliga bruttoinvesteringar 1950–2015.....	15
Diagram 3.2	Statliga investeringar 1950–2015.....	16
Diagram 3.3	Kommunsektorns investeringar 1950–2015.....	16
Diagram 3.4	Kapitalstock i stat och kommunsektorn 1993–2015.....	16
Diagram 3.5	Investeringar i järnväg 1993–2015.....	17
Diagram 3.6	Investeringar i väg 1993–2015.....	17
Diagram 3.7	Kapitalstock av järnväg och väg 1993–2015.....	18
Diagram 3.8	Kapitalstock av järnväg och väg 1993–2015, fasta priser.....	18
Diagram 3.9	Trafikvolymen för gods- och persontrafik 1970–2013.....	18
Diagram 3.10	Transportinvesteringar, genomsnitt 2000–2013.....	19
Diagram 3.11	Järnvägsnät 2014.....	19
Diagram 3.12	Motorvägsnät 2013.....	19
Diagram 3.13	Skillnader mellan statens investeringar enligt nationalräkenskaperna och årsredovisningen för staten.....	20
Diagram 3.14	Statens infrastrukturinvesteringar 1999–2015.....	20

Sammanfattning

- I denna bilaga beskrivs investeringarna och kapitalstocken i svensk ekonomi, med särskilt fokus på den offentliga sektorn. Syftet är främst att beskriva utvecklingen över tid och att jämföra med andra länder.
 - Investeringarna som andel av BNP (investeringskvoten) var 2015 högre än genomsnittet sedan 1950. Sverige hör till de länder som har den högsta investeringskvoten inom OECD och EU. Investeringsnivåerna inom vissa områden är dock relativt låga i ett internationellt perspektiv, t.ex. bostadsinvesteringarna.
 - År med låga bostadsinvesteringar har tillsammans med de senaste årens starka befolkningstillväxt inneburit att boendetätheten har ökat, särskilt i storstadsregionerna. Boendetätheten (dvs. genomsnittligt antal boende per hushåll) har dock sedan 1980 varit låg i en internationell jämförelse.
 - Näringslivets investeringar, som minskade kraftigt i kölvattnet av finanskrisen 2008, har ökat sedan 2014.
 - De offentliga investeringarna som andel av BNP har legat runt 4 procent sedan slutet av 1990-talet. De senaste åren har dock kommunsektorns investeringar ökat, samtidigt som de statliga investeringarna minskat. Ökningen av de kommunala investeringarna kan främst hänföras till satsningar på infrastruktur och fastigheter.
 - Sveriges investeringar i transportinfrastruktur har legat något under genomsnittet bland OECD-länderna 2000–2013. Ökade trafikvolymerna har lett till att kapacitetsutnyttjandet i delar av transportsystemet tidvis är högt, speciellt i delar av storstadsregionerna.
 - Oavsett investeringsvolym är det angeläget att varje investeringsprojekt prioriteras utifrån sin förväntade samhällsekonomiska avkastning. Genom att använda ekonomins resurser på ett effektivt sätt förbättras förutsättningarna för ökad välfärd och hållbar ekonomisk utveckling.
-

1 Inledning

Investeringarnas och kapitalstockens storlek och sammansättning är av stor betydelse för samhällets ekonomiska utveckling och befolkningens välbefinnande. En hög produktion i näringslivet och den offentliga sektorn förutsätter god tillgång till realkapital som maskiner, datorer, byggnader, transportinfrastruktur och elnät. Det är viktigt att investeringarna, såväl i näringslivet som i den offentliga sektorn, ligger på en väl avvägd nivå. En alltför stor investeringsvolym skapar överkapacitet och en situation där realkapitalet inte utnyttjas fullt ut. Resurserna i ekonomin används därmed på ett ineffektivt sätt då de i stället skulle ha kunnat skapa högre välbefinnande genom t.ex. högre privat eller offentlig konsumtion. Om investeringsvolymen å andra sidan blir alltför liten, kan detta bromsa den ekonomiska utvecklingen. Både en för hög och en för låg nivå på investeringarna kan därför resultera i att befolkningens välbefinnande ökar långsammare än vad som annars skulle ha varit fallet.

I denna bilaga redovisas utvecklingen av investeringarna i Sverige över tid och i ett internationellt perspektiv, med en fördjupning i bostadsinvesteringar. Ett särskilt fokus ligger på de offentliga investeringarna, framför allt investeringarna i transportinfrastruktur. I bilagan beskrivs också den vägledning som ges av forskningen kring vad som är en lämplig nivå för investeringarna och kapitalstocken inom den offentliga sektorn.

2 Investeringar och kapitalstock i Sverige

2.1 Utvecklingen av totala investeringar

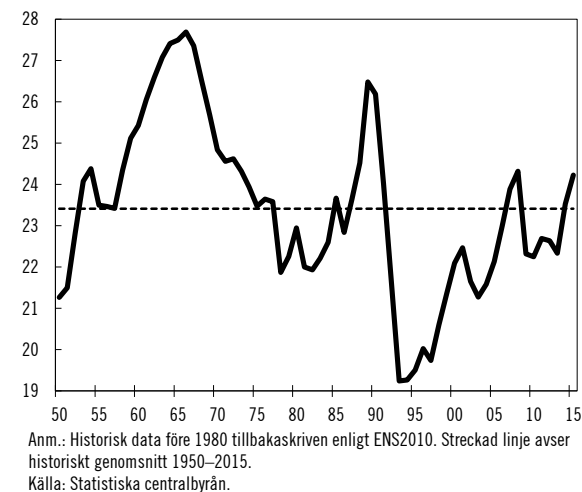
De fasta bruttoinvesteringarna¹ som andel av BNP har varierat kraftigt i Sverige över tiden (se diagram 2.1). Investeringarna låg på en särskilt hög nivå på 1960-talet och under slutet av 1980-talet. På 1960-talet var den höga investerings-

¹ Se fördjupningsrutan Statistiken för investeringar och kapitalstock för en närmare beskrivning av investeringsbegreppen.

nivån framför allt en följd av omfattande bostadsinvesteringar, men även till viss del stora investeringar i övriga näringslivet. Den höga investeringsnivån under slutet av 1980-talet utgjordes främst av stora investeringar bland tjänste- och varuproducenter, men även i viss utsträckning av omfattande bostadsinvesteringar (se diagram 2.2). Efter 1990-talskrisen minskade investeringarna i Sverige kraftigt, men återhämtade sig delvis under senare delen av 1990-talet. Sedan 2000 har investeringarna i Sverige i genomsnitt utgjort 22,7 procent av BNP, vilket är knappt 1 procentenhet lägre än genomsnittet sedan 1950. År 2015 var andelen högre än detta genomsnitt och uppgick till 24,2 procent av BNP.

Diagram 2.1 Fasta bruttoinvesteringar 1950–2015

Procent av BNP

2.2 Investeringar i olika sektorer

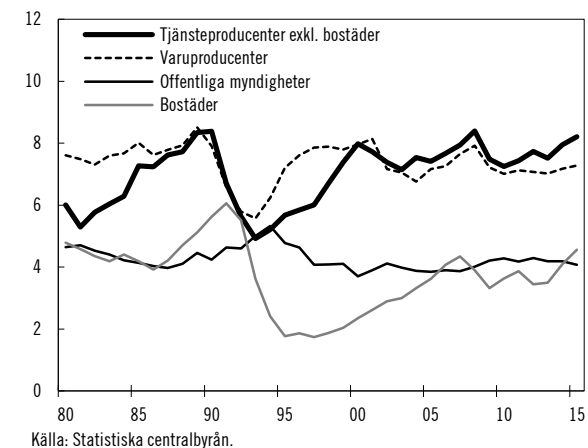
Näringslivets investeringar, som består av varuproducenters och tjänsteproducenters investeringar, står för ca 80 procent av de totala investeringarna i Sverige. Bostadsinvesteringarna som ingår i tjänsteproducenternas investeringar särredovisas i det följande, och om inte något annat anges redovisas tjänsteproducenternas investeringar exklusive investeringar i bostäder.

I samband med 1990-talskrisen minskade näringslivets investeringar som andel av BNP (se diagram 2.2). Varu- och tjänsteproducenternas investeringar återhämtade sig under 1990-talet, medan bostadsinvesteringarna fortsatte att vara låga som andel av BNP fram till omkring 2005. Inom dessa tre sektorer hade investeringarna som andel av BNP ökat till en hög nivå före

finanskrisen. I samband med finanskrisen föll investeringarna i samtliga tre sektorer. År 2009 var näringslivets investeringar drygt 2 procentenheter lägre som andel av BNP än 2008. Fallet var dock inte lika kraftigt som under 1990-talet och i takt med att konjunkturen har återhämtat sig har även investeringarna ökat. Varuproducenternas investeringar uppgick 2015 till drygt 7 procent av BNP, vilket fortfarande är något lägre än vid finanskrisens början. Tjänsteproducenternas investeringar var 8 procent av BNP 2015, vilket innebär att tappet sedan finanskrisen i princip var återhämtat. Bostadsinvesteringarna uppgick till 4,6 procent av BNP 2015, vilket var den högsta nivån sedan tidigt 1990-tal. Det var även högre än den genomsnittliga nivån sedan 1980 som uppgick till 3,7 procent av BNP.

Diagram 2.2 Fasta bruttoinvesteringar per sektor 1980–2015

Procent av BNP

Den offentliga sektorns investeringar steg som andel av BNP under 1990-talskrisen. Detta avspeglar det relativt vanliga fenomenet att de offentliga investeringarna som andel av BNP ökar under konjunkturedgångar. Under andra hälften av 1990-talet minskade de offentliga investeringarna igen och har sedan 2000 motsvarat ca 4 procent av BNP, vilket är i linje med den genomsnittliga nivån sedan 1980.

I diagram 2.3 redovisas näringslivets investeringar i fasta priser. Näringslivets investeringar föll kraftigt mellan 2008 och 2009. Sedan dess har investeringarna i näringslivet ökat och fr.o.m 2014 överstigit nivåerna före krisen. Näringslivets investeringar är dock fortfarande inte tillbaka på trendnivån för 1993–2007 (se diagram 2.3).

Statistiken för investeringar och kapitalstock

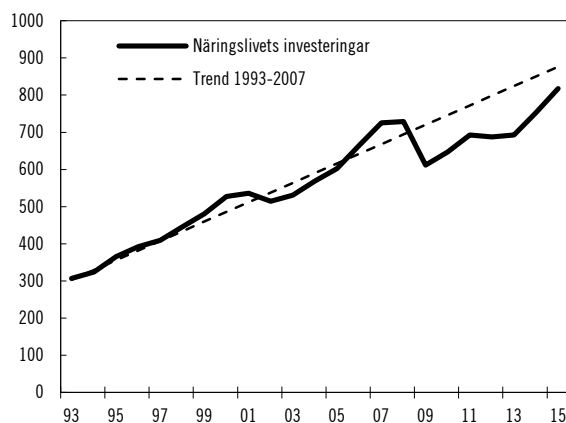
Fasta bruttoinvesteringar består av förvärv, minus avyttringar, av fasta tillgångar under en given period. En fast tillgång är en nyttighet som används upprepade gånger till produktion av varor och tjänster utan att själv förbrukas. En sådan tillgång kan även benämnas realkapital. Den förväntade medellivslängden ska vara minst ett år. De fasta tillgångarna kan vara materiella eller immateriella. Några exempel på materiella fasta tillgångar är byggnader, anläggningar, transportmedel och maskiner. Exempel på immateriella fasta tillgångar är datorprogramvaror samt forskning och utveckling. Underhåll och reparationer av befintliga fasta tillgångar räknas inte som investeringar, eftersom tillgångarnas funktionssätt inte förändras och åtgärden inte tillför ytterligare produktionskapacitet.

Kapitalstocken är värdet av de samlade fasta tillgångarna vid en viss tidpunkt. Kapitalstocken ökar genom fasta bruttoinvesteringar, men minskar på grund av kapitalförslitning. Kapitalförslitning motsvarar värdet av de fasta tillgångar som har förbrukats under den aktuella perioden till följd av normal användning, föråldring m.m. Statistiken över kapitalstocken bör tolkas med en viss försiktighet eftersom den bygger på osäkra antaganden om bl.a. den genomsnittliga livslängden på olika typer av fasta tillgångar.

I avsnitt 3 i denna bilaga används även nettoinvesteringar som ett mått på investeringar. Nettoinvesteringar är bruttoinvesteringar minus förslitning av befintlig kapitalstock. Om nettoinvesteringarna är positiva ökar kapitalstocken mätt i absoluta termer.

Diagram 2.3 Näringslivets investeringar 1993-2015

Miljarder kronor, fasta priser

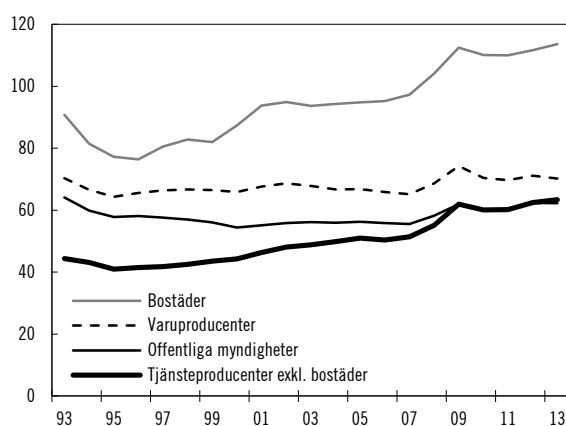
Anm.: Inklusive bostadsinvesteringar.
Källa: Statistiska centralbyrån.

Stocken av realkapital som andel av BNP krympte något fram till mitten av 1990-talet till följd av lägre investeringar i näringslivet under 1990-talskrisen (se diagram 2.4). Därefter växte kapitalstocken som andel av BNP genom de allt större investeringarna. Det var i synnerhet kapitalstocken för bostäder, men även tjänsteproducenternas realkapital, som ökade. En viktig skillnad mellan dessa olika typer av kapitalstockar är att bostäder har en längre livslängd än exempelvis maskiner och inventarier. Det gör att bostadsinvesteringar i högre grad bidrar till en

större kapitalstock i stället för att ersätta tidigare investeringar som slitits ut. Ökningen av värdet av bostadskapitalstocken i förhållande till BNP beror delvis på att antalet bostäder har ökat (se diagram 2.14), men också i stor utsträckning på faktorer som t.ex. ökade produktionskostnader och högre boendestandard.²

Diagram 2.4 Kapitalstock i olika sektorer 1993-2013

Procent av BNP

Källa: Statistiska centralbyrån.

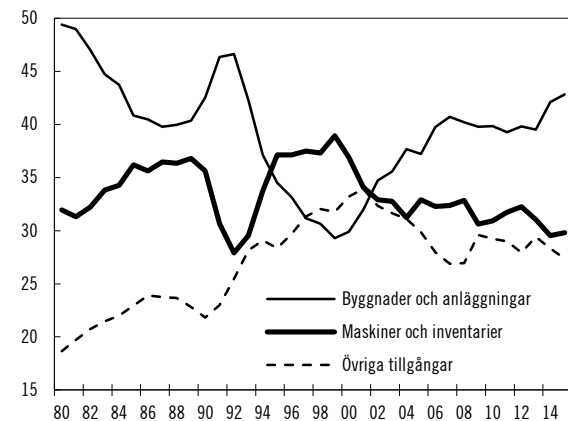
² Markpriser inkluderas inte i beräkningen av kapitalstocken såvida de inte utgörs av markförbättringar. En bostadsprisökning som varken drivs av ökade produktionskostnader eller standardökning påverkar därmed inte kapitalstocken.

2.3 Investeringar i olika kapitaltyper

Under 1980-talet skedde investeringar framför allt i byggnader och anläggningar (se diagram 2.5). I kölvattnet av 1990-talskrisen minskade dessa investeringar i första hand på grund av fallande bostadsinvesteringar. I stället ökade investeringarna i maskiner och inventarier som andel av de totala investeringarna. Sedan 2000 har investeringarna i byggnader och anläggningar återigen ökat i omfattning. År 2015 utgjorde de ca 43 procent av de totala investeringarna. Investeringar i övriga tillgångar, som huvudsakligen utgörs av forskning och utveckling (FoU), databaser och datorprogram har ökat sedan 1980-talet. Dessa investeringar var som störst under 2000-talets början. Sedan dess har de avtagit, men investeringarna i övriga tillgångar är fortfarande på en högre nivå än i början av 1980-talet. År 2015 utgjorde investeringarna i maskiner och inventarier ca 30 procent av de totala investeringarna, vilket var lägre än det historiska genomsnittet från 1980. Övriga tillgångar utgjorde runt 27 procent av de totala investeringarna 2015, vilket var något högre än genomsnittet från 1980.

Diagram 2.5 Fasta bruttoinvesteringar per kapitaltyp 1980–2015

Procent av totala investeringar

Anm.: Övriga tillgångar utgörs huvudsakligen av investeringar i immateriella tillgångar såsom forskning och utveckling samt datorprogram och databaser.
Källa: Statistiska centralbyrån.

2.4 Internationell jämförelse av investeringarna

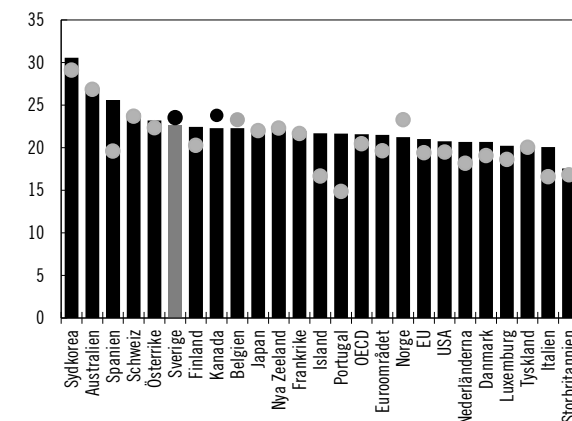
Åren 2000–2014 var investeringarna i Sverige relativt höga i ett internationellt perspektiv. Investeringskvoten uppgick i genomsnitt till 22,5 procent av BNP för denna period (se

diagram 2.6), vilket var ungefär 1 procentenhet högre än genomsnittet inom OECD och EU. De länder som hade en högre investeringskvot än Sverige under denna period var Sydkorea, Australien, Spanien, Schweiz och Österrike. Under 1990-talets andra hälft var Sveriges investeringskvot i stället 2,4 procentenheter lägre än genomsnittet inom OECD och 1,4 procentenheter lägre än genomsnittet i EU.

I många länder, exempelvis USA och Storbritannien, minskade investeringarna som andel av BNP kraftigt som en följd av finanskrisen. I EU minskade investeringskvoten med ca 3,3 procentenheter 2008–2013, medan minskningen i Sverige uppgick till knappt 2 procentenheter. Eftersom minskningen skedde från en relativt hög nivå låg investeringarna i Sverige 2013 fortfarande på en högre nivå än i flertalet andra OECD-länder. Under 2014 ökade återigen investeringskvoten i såväl EU som OECD och Sverige.

Diagram 2.6 Investeringskvot i olika länder, genomsnitt 2000–2014

Procent av BNP

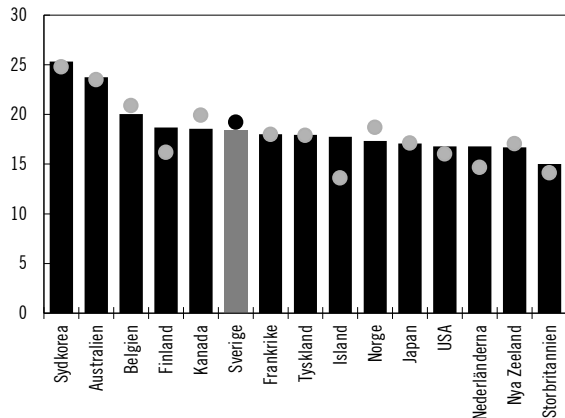
Anm.: Punkt avser investeringskvoten 2014 för respektive land.
Källor: OECD och Statistiska centralbyrån.

Såväl näringslivets som den offentliga sektorns investeringar i Sverige ligger runt samma nivå som i flera andra jämförbara länder (se diagram 2.7 och diagram 2.8). Det kan dock vara svårt att fullt ut jämföra storleken på olika länders investeringar per sektor eftersom definitionen av vad som är offentliga respektive privata investeringar kan variera mellan länder. I vissa länder, framför allt anglosaxiska, sker en del av de offentliga investeringarna genom ett samarbete mellan både offentliga och privata aktörer, s.k. offentlig-privat samverkan. År 2014 var investeringskvoten i Sverige, till skillnad från i de flesta andra länder, högre inom både

offentlig sektor och näringslivet än den i genomsnitt varit 2000–2014.

Diagram 2.7 Näringslivets investeringar i olika länder, genomsnitt 2000–2014

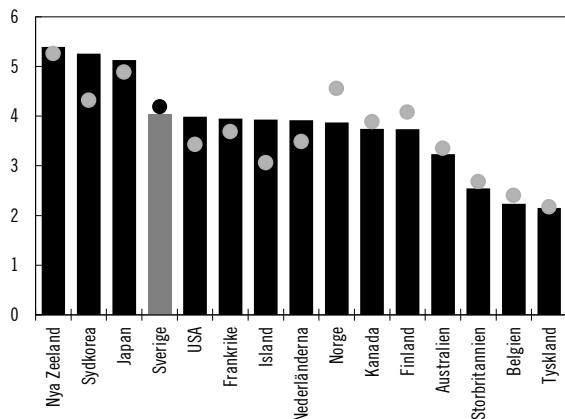
Procent av BNP

Anm.: Beräknat som skillnaden mellan de totala investeringarna och investeringarna i offentlig sektor. Jämförelsen försåras av olika definitioner av offentlig sektor i olika länder. Punkt avser investeringskvoten 2014 för respektive land.
Källor: OECD och Statistiska centralbyrån.

Diagram 2.8 Offentliga myndigheters investeringar i olika länder, genomsnitt 2000–2014

Procent av BNP

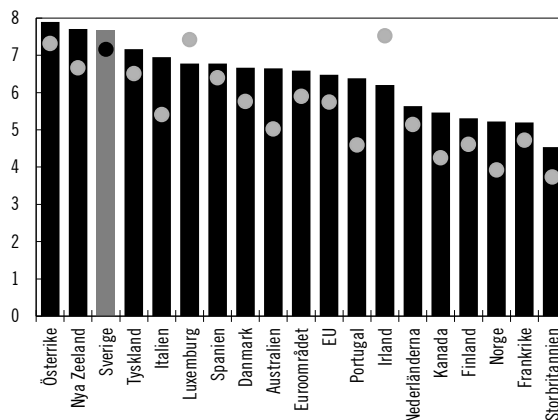

Anm.: Punkt avser investeringskvoten 2014 för respektive land.
Källor: OECD och Statistiska centralbyrån.

Maskininvesteringarna och investeringarna i immateriella tillgångar är stora i Sverige jämfört med andra länder (se diagram 2.9 och diagram 2.10). Investeringar i byggnader och bostäder är däremot relativt små i ett internationellt perspektiv (se diagram 2.11 och diagram 2.12). Bostadsinvesteringarna i Sverige är bland de minsta inom OECD. År 2014 var bostadsinvesteringarna i Sverige dock högre än de i genomsnitt hade varit sedan 2000, till skillnad mot de flesta andra länder där bostadsinvesteringarna låg på en lägre nivå.

Diagram 2.9 Investeringar i maskiner och inventarier i olika länder, genomsnitt 2000–2014

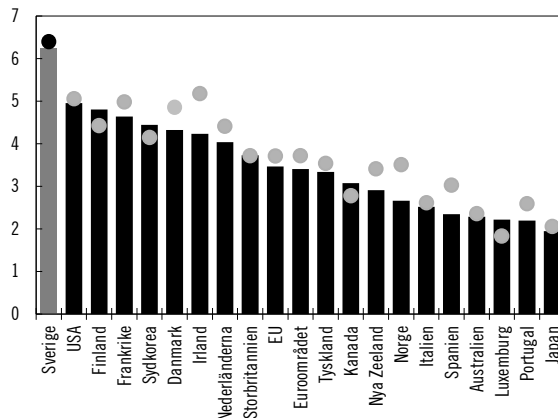
Procent av BNP

Anm.: Inklusive vapensystem. Punkt avser investeringskvoten 2014 för respektive land.
Källor: OECD och Statistiska centralbyrån.

Diagram 2.10 Investeringar i immateriella tillgångar i olika länder, genomsnitt 2000–2014

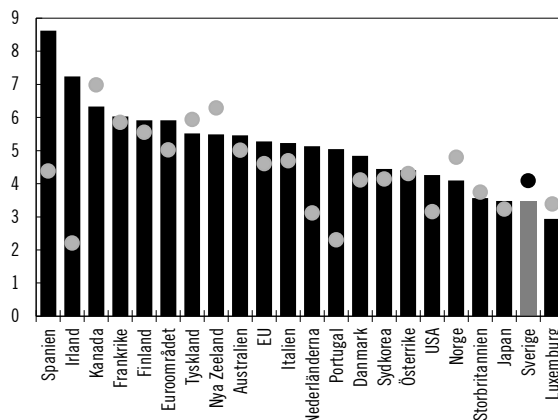
Procent av BNP

Anm.: Punkt avser investeringskvoten 2014 för respektive land.
Källor: Eurostat, OECD och Statistiska centralbyrån.

Diagram 2.11 Bostadsinvesteringar i olika länder, genomsnitt 2000–2014

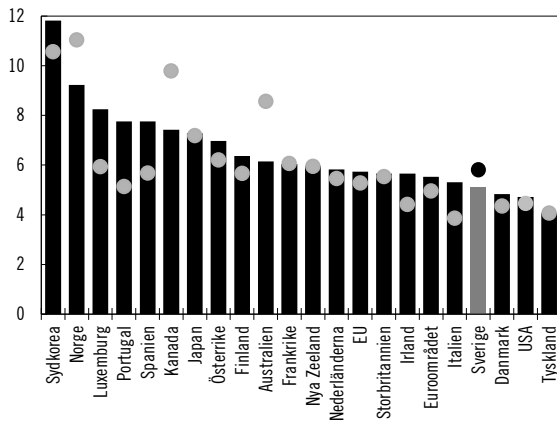
Procent av BNP

Anm.: Punkt avser investeringskvoten 2014 för respektive land.
Källor: OECD och Statistiska centralbyrån.

Diagram 2.12 Investeringar i övriga byggnader och anläggningar i olika länder, genomsnitt 2000–2014

Procent av BNP

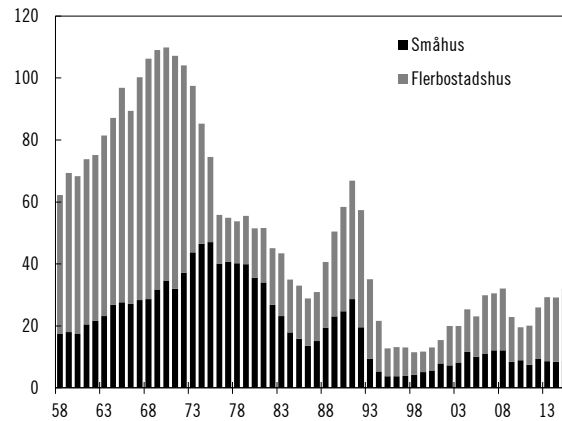
Anm.: Avser bygginvesteringar exklusive bostadsinvesteringar. Punkt avser investeringskvoten 2014 för respektive land.
Källor: Eurostat, OECD och Statistiska centralbyrån.

2.5 Bostadsinvesteringar

Sedan 2013 har antalet byggda lägenheter i Sverige legat runt 30 000 per år, se diagram 2.13. Det är markant lägre än 1960–1990 då i genomsnitt nästan 70 000 bostäder byggdes per år. På grund av den akuta bostadsbrist som rådde i Sverige i början av 1960-talet beslutade riksdagen 1965 om det s.k. miljonprogrammet som innebar att en miljon bostäder skulle uppföras på tio år, bl.a. finansierade med förmånliga statliga lån. Redan innan detta beslut fattades var bostadsbyggandet högt, men i samband med miljonprogrammets införande ökade byggandet ytterligare till över 100 000 bostäder per år 1967–1972. Från och med 1970 minskade bostadsbyggandet successivt och låg i mitten av 1980-talet kring 30 000 bostäder per år.

Diagram 2.13 Antal färdigställda lägenheter per år 1958–2015

Tusental

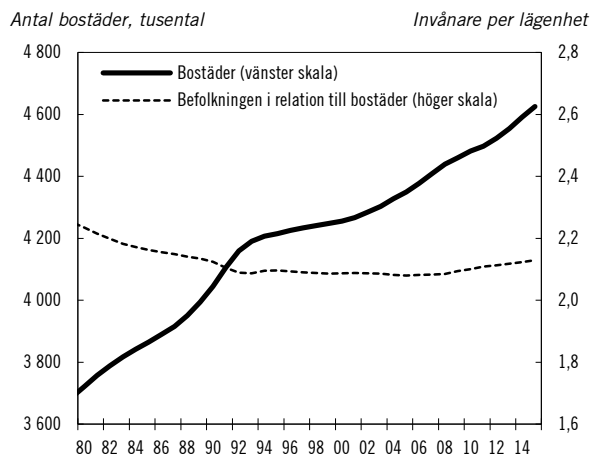

Anm. Utfall för 2015 är preliminära.
Källa: Statistiska centralbyrån.

I samband med 1990-talskrisen sjönk bostadsbyggandet till en mycket låg nivå, men ökade återigen fr.om. 2001 t.o.m. 2008.

Beståndet av bostäder har ökat med strax över 900 000 sedan 1980 (se diagram 2.14). Bostadsbeståndet bör dock ses i relation till befolkningen. Diagram 2.14 illustrerar att boendetätheten, mätt som antalet invånare per lägenhet, minskade under 1980-talet, för att sedan stabiliseras på en nivå runt 2,1 invånare per lägenhet. Under de senaste åren har boendetätheten dock ökat något, i första hand till följd av en kraftig befolkningsökning. Detta mått på boendetätheten underskattar dock behovet av bostäder i regioner med stark befolknings-tillväxt. De senaste årens befolkningsstillväxt har i hög utsträckning skett i storstadsregionerna. I Stor-Stockholm, Stor-Göteborg och Stor-Malmö har befolkningen ökat kraftigare än bostadsbyggandet och befolknings-tätheten har därför ökat sedan 1990. Den största ökningen av boendetätheten i storstadsregionerna har skett sedan 2008. I övriga landet har däremot boendetätheten minskat sedan 1990.³

³ Se rapporten Bostadsbrist ur ett marknadsperspektiv (Boverket 2012:18).

Diagram 2.14 Bostadsbestånd och boendetäthet 1980–2015

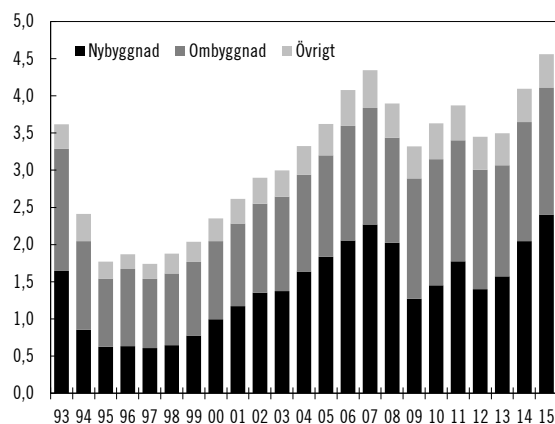
Anm.: Bostäder avser flerbostadshus och småhus. Data för 2015 är fortfarande preliminära. Bostadsstockarna är sedan 2011 beräknade med lägenhetsregistret som grund, vilka länkats samman med tidigare bostadsstockar från folk- och bostadsräkningarna.

Källor: Boverket och Statistiska centralbyrån.

Bostadsinvesteringarna består förutom av nybyggnationer också av ombyggnationer och övriga bostadsinvesteringar.⁴ Sedan början av 1990-talet har knappt hälften av bostadsinvesteringarna i Sverige bestått av nybyggnationer av bostäder och knappt hälften av ombyggnationer (se diagram 2.15). Under åren efter 1990-talskrisen minskade investeringarna i nyproduktion, både i löpande priser och som andel av de totala bostadsinvesteringarna. Sedan 2014 har investeringarna i både nybyggda bostäder och i ombyggnationer på nytt tagit fart, mätt som andel av BNP.

Diagram 2.15 Bostadsinvesteringar 1993–2015

Procent av BNP

Anm.: Övrigt utgörs av ägarbyte och investeringar i fritidshus.

Källa: Statistiska centralbyrån.

Internationell jämförelse

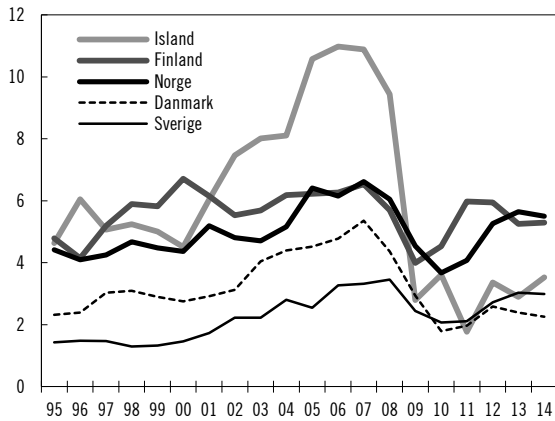
I Sverige har bostadsbyggandet länge legat på en låg nivå per invånare jämfört med övriga nordiska länder. Efter den kraftiga inbromsningen av byggandet på 1990-talet färdigställdes endast 1,3 nybyggda lägenheter per 1 000 invånare i slutet av 1990-talet (se diagram 2.16). Det kan jämföras med ett genomsnitt bland de övriga nordiska länderna på 4,6 nybyggda lägenheter per invånare. Även 2008, då färdigställandet av bostäder i Sverige låg på sin högsta nivå på 15 år, var bostadsbyggandet lägst i Norden och även ett av de lägsta bland EU-länderna.⁵ Efter finanskrisen har bostadsbyggandet minskat påtagligt i Norden och trots en återhämtning var antalet nya bostäder per invånare 2014 fortfarande under nivåerna 2007 och 2008 i samtliga länder.

⁴ Övriga bostadsinvesteringar utgörs bl.a. av ägarbyte och investeringar i fritidshus. Om- och tillbyggnad som ger rätt till det så kallade ROT-avdraget ingår i bostadsinvesteringarna som ombyggnationer.

⁵ Dol och Haffner, Housing Statistics in the European Union 2010, The Hague: Ministry of the Interior and Kingdom Relations, 2010.

Diagram 2.16 Färdigställda lägenheter i Norden

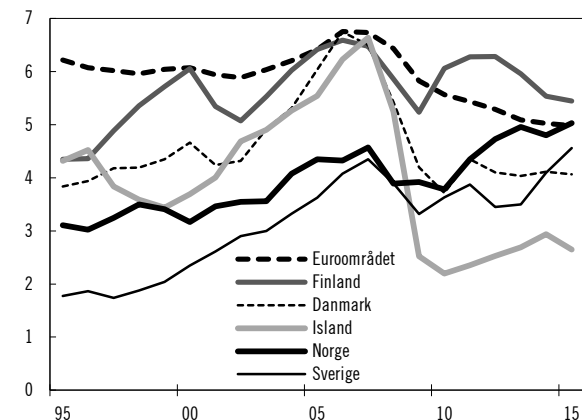
Antal lägenheter per 1 000 invånare

Källa: Danmarks Statistik, Statistics Iceland, Eurostat, Statistikcentralen, Statistisk sentralbyrå och Statistiska centralbyrån.

Diagram 2.17 Bostadsinvesteringar i Norden och euroområdet

Procent av BNP

Källor: Eurostat, Statistics Iceland och Statistiska centralbyrån.

Även i relation till BNP har bostadsinvesteringarna i Sverige varit bland de minsta inom EU och OECD (se diagram 2.11). Trots att bostadsinvesteringarna under senare år har motsvarat runt 3,5–4,0 procent av BNP, vilket är en relativt hög nivå sett ur ett 20-årigt perspektiv, är de fortfarande låga i ett nordiskt och europeiskt perspektiv (se diagram 2.17). Exempelvis är bostadsinvesteringarna i euroområdet större än i Sverige, trots att de i euroområdet minskat sedan 2007 med motsvarande 1,7 procent av BNP. Det bör dock återigen framhållas att den genomsnittliga boendetätheten i Sverige har varit relativt låg jämfört med andra EU-länder under 2000-talet (se tabell 2.1).

Tabell 2.1 Genomsnittligt antal boende per hushåll 1980-2008

Antal personer/hushåll

	1980	1990	2000	2005	2007	2008
Österrike	2,8	2,6	2,4	2,3	2,3	2,3
Belgien	2,7		2,4	2,3	2,3	
Danmark	2,5	2,3	2,2	2,2	2,2	2,2
Estland			2,6	2,4	2,3	2,3
Finland	2,6	2,4	2,2	2,1	2,1	2,1
Frankrike	2,7	2,6	2,4	2,3		
Tyskland	2,5	2,3	2,2	2,1	2,1	2,1
Grekland	3,1	3,0	2,8	2,7		
Ungern	2,8	2,6	2,7	2,6	2,6	
Irland	3,7	3,4	3,0	2,9		
Italien	3,0	2,8	2,6	2,5	2,4	2,4
Luxemburg	2,8	2,6	2,5	2,5		2,5
Nederländerna	2,8	2,4	2,3	2,3	2,3	2,2
Polen	3,1	3,1	2,9	3,1		
Portugal	3,3	3,1	2,8			2,8
Spanien	3,5	3,4	3,1	2,9	2,7	2,7
Sverige	2,3	2,1	2,0	2,0	2,0	2,0
Storbritannien	2,7	2,5	2,4	2,4		

Anm.: Tabellen är ett utdrag ur tabell 1.10 i publikationen Housing Statistics in the European Union 2010.

Källa: Ministry of the Interior and Kingdom Relations, se not 5.

3 Offentliga investeringar och kapitalstock

Det är svårt att avgöra vad som är en lämplig nivå på de offentliga investeringarna. Det finns flera teorier och empiriska modeller för att bedöma effekterna av offentliga investeringar, men de ger inga klara slutsatser om vad som är en optimal investeringsnivå eller en optimal kapitalstock.

Det hävdas ibland att belastningen på det offentliga realkapitalet, som vägar, järnvägar och elnät, ökar i takt med aktiviteten i ekonomin och att den offentliga kapitalstocken därför bör växa i takt med BNP, dvs. att kapitalstockens andel av BNP bör vara konstant över tiden. Urbanisering, klimat- och miljöanpassningsbehov samt snabbt förändrade transport- och resmönster framförs vidare som skäl till att kapitalstocken i vissa regioner under vissa perioder bör öka snabbare än den samlade produktionen. Det kan till exempel handla om att möta den snabba befolkningstillväxten i storstadsregionerna eller behovet av investeringar för att möta framtidens klimatutmaningar.

Under perioder när ett lands offentliga sektor och infrastruktur byggs ut är det vanligt att investeringsvolymen är större än under perioder då den offentliga sektorn och infrastrukturen redan är väl utbyggd. Förändrade behov och förslitning innebär att investeringar behöver göras kontinuerligt. Investeringarnas positiva effekter är dock generellt störst i uppbyggnadsfasen. Det kan därför finnas skäl för att den offentliga investeringsnivån bör variera både över tid och mellan länder.

Vilka investeringar som prioriteras har mycket stor betydelse för produktiviteten och välfärden. Utgångspunkten bör vara att endast investeringar som ger högre samhällsekonomisk nytta än kostnader bör genomföras. Varje investering bör alltså bedömas utifrån sin samhällsekonomiska avkastning.

Inom transportsektorn visar forskningen att det är möjligt att utifrån resultaten av samhällsekonomiska analyser få god vägledning avseende vilka investeringar som bör prioriteras.⁶

Analyserna har visserligen brister, och är även behäftade med osäkerheter, men rangordningen av investeringar efter samhällsekonomisk lönsamhet har visat sig vara robust för variationer i centrala antaganden. I samhällsekonomisk analys av infrastrukturprojekt ingår investeringskostnader, kostnader för trafikering, drift och underhåll, effekter på restid, trafiksäkerhet, koldioxidutsläpp, luftförorening, buller och ibland också trängsel. Därutöver görs bedömningar av en rad effekter som i dag inte ges monetära värden, t.ex. naturmiljö och regional utveckling utöver det som fångas genom restidsförändringar. Modell- och metodutveckling pågår kontinuerligt, bl.a. utifrån ny kunskap om effektsamband. Ett exempel är ny kunskap om hur infrastrukturen behöver anpassas till ett förändrat klimat. Sådan metodutveckling innebär att beslutsunderlaget om infrastrukturinvesteringar successivt förfinas.

Inom de flesta andra sektorer används samhällsekonomisk analys mindre systematiskt. Utveckling pågår dock och samhällsekonomisk analys kan i allt större utsträckning bidra med värdefullt beslutsunderlag inför bedömningar av olika typer av samhällsviktiga investeringar. Sådan analys kan kompletteras med andra viktiga analyser, t.ex. av fördelningseffekter. En systematisk användning och utveckling av samhällsekonomisk analys kan bidra väsentligt till en effektiv prioritering av offentliga investeringar, vilket bidrar till en långsiktigt hållbar tillväxt och ett ökat välbefinnande.

⁶ Se t.ex. Börjesson, Eliasson och Isacson, Infrastrukturens påverkan på ekonomisk tillväxt, underlagsrapport till KI, 2013 och Brännlund m.fl. Investeringar in blanco? En ESO-rapport om behovet av infrastruktur, (ESO 2013:5).

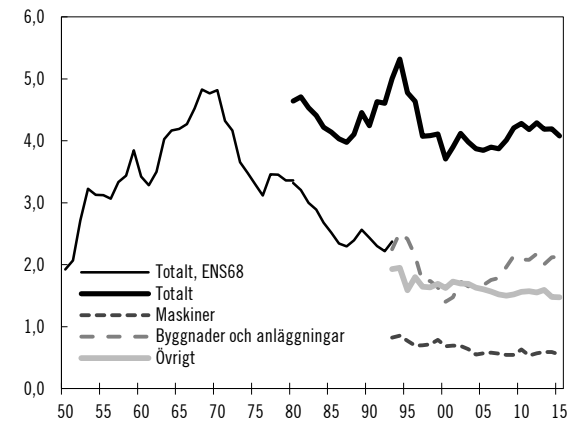
3.1 Den offentliga sektorns investeringar

En analys av hur de offentliga bruttoinvesteringarna har utvecklats över en längre tidsperiod försvåras av ett brott i dataserierna 1993.⁷ Exempelvis räknas den offentliga sektorns utgifter för forskning och utveckling samt inköp av militära vapensystem och programvaror först fr.o.m. 1993 som offentliga investeringar.⁸

Investeringarna inom den offentliga sektorn ökade efter andra världskriget och låg under slutet på 1960-talet på en mycket hög nivå (se diagram 3.1). De stora investeringarna berodde i stor utsträckning på den utbyggnad av den offentliga sektorn som då skedde, inklusive stora infrastruktursatsningar. När den offentliga kapitalstocken anpassats till en större offentlig sektor, en högre produktionsvolym av välfärdstjänster och ett ökat transportbehov började investeringarnas andel av BNP minska. År 2015 motsvarade den offentliga sektorns totala bruttoinvesteringar 4,1 procent av BNP (se diagram 3.1).

Diagram 3.1 Offentliga bruttoinvesteringar 1950–2015

Procent av BNP

Anm.: Se fotnot 7 för en förklaring av tidsseriebrotten.

Källa: Statistiska centralbyrån.

Offentliga investeringar i byggnader och anläggningar, som inkluderar investeringar i transportinfrastruktur och är den investeringsgrupp som har längst livslängd, har ökat som andel av BNP sedan 2000. Dessa investeringar uppgick 2015 till 2,1 procent av BNP. Övriga investeringar, som bl.a. inkluderar utgifter för programvara, militära vapensystem samt forskning och utveckling, har varierat runt 1,6 procent av BNP sedan 2000. Investeringar i maskiner har däremot minskat något och uppgick 2015 till 0,5 procent av BNP.

Statliga och kommunala investeringar

Den offentliga sektorns investeringar kan delas in i statliga och kommunala investeringar. I staten är de största investeringsposterna järnväg och väg. Kommunsektorn (kommuner och landsting) investerar främst i byggnader, vägar och kollektivtrafik.

Inom staten ökade investeringarna som andel av BNP fram till mitten av 1960-talet, för att därefter minska fram till mitten av 1980-talet (se diagram 3.2). Under krisen på 1990-talet ökade de statliga investeringarna som andel av BNP under en kort period, men sjönk därefter för att under 2000-talet ligga kring 2,5 procent av BNP. De senaste åren har de statliga investeringarna minskat och 2015 uppgick de till 2,2 procent av BNP. Statens övriga investeringar, där bl.a. utgifter för forskning och utveckling samt militära vapensystem ingår, har minskat något under 2000-talet. Detta beror i första hand på att investeringarna i militära vapensystem har minskat. Investeringarna i byggnader och

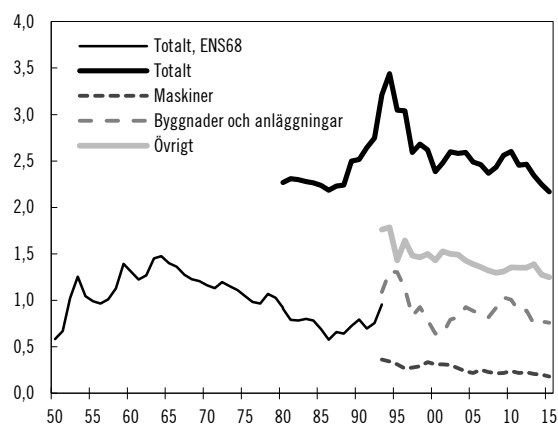
⁷ I många diagram finns ett tidsseriebrott 1993. Detta har flera förklaringar. En är att investeringsbegreppet har ändrats så att vissa varor som tidigare räknades som insatsvaror i stället klassas som investeringar. Tidigare betraktades varor som används mer än tre år som investeringar; numera klassificeras varor som används mer än ett år som investeringar. Från 1993 och framåt klassas även programvara, FoU och militära vapensystem som investeringar. Ytterligare en skillnad är att Banverkets tillgångar fr.o.m. 1993 redovisas i staten, till skillnad från tidigare då de återfanns i näringslivet som en del av Affärsverket Statens Järnvägar. Överflyttningen balanseras dock något av bolagiseringen av Byggnadsstyrelsen.

⁸ Revideringen innebar att investeringskvoten i offentlig sektor ökade med nästan 3 procentenheter 1993.

anläggningar, som framför allt utgörs av investeringar i vägar och järnvägar, har legat runt 0,8 procent av BNP sedan 2000, medan investeringarna i maskiner har legat på en i stort sett oförändrad nivå de senaste åren, runt 0,2 procent av BNP.

Diagram 3.2 Statliga investeringar 1950–2015

Procent av BNP

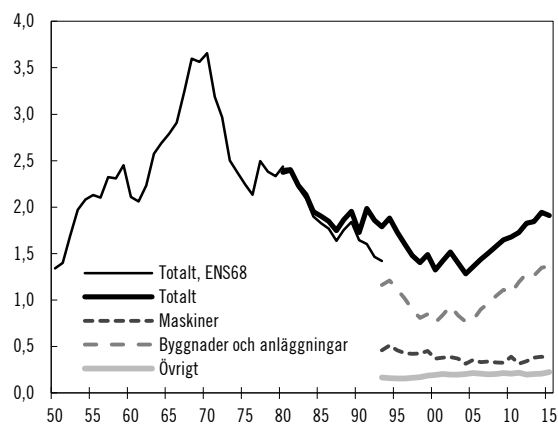
Anm.: Se fotnot 7 för en förklaring av tidsseriebrotten.

Källa: Statistiska centralbyrån.

I kommunsektorn ökade investeringarna kraftigt som andel av BNP från 1950 t.o.m. 1970-talets början för att därefter minska (se diagram 3.3). Under denna period skedde en betydande utbyggnad av kommunal service. Dessutom genomfördes stora anläggningsinvesteringar kopplade till bostadsbyggandet i samband med miljonprogrammet.

Diagram 3.3 Kommunsektorns investeringar 1950–2015

Procent av BNP

Anm.: Se fotnot 7 för en förklaring av tidsseriebrotten.

Källa: Statistiska centralbyrån.

Nedgången i investeringar i kommunsektorn sedan 1970 beror bl.a. på att kapitalstocken då var väl utbyggd och att det jämfört med tidigare räckte med mindre investeringar för att tillhandahålla de kommunala välfärdstjänsterna.

En viktig förändring över tid är att många investeringar inom bl.a. energi-, hamn- och bostadssektorn numera görs av de kommunala bolagen, som inte ingår i den offentliga sektorn. Dessa investeringar redovisas i stället som investeringar i näringslivet.

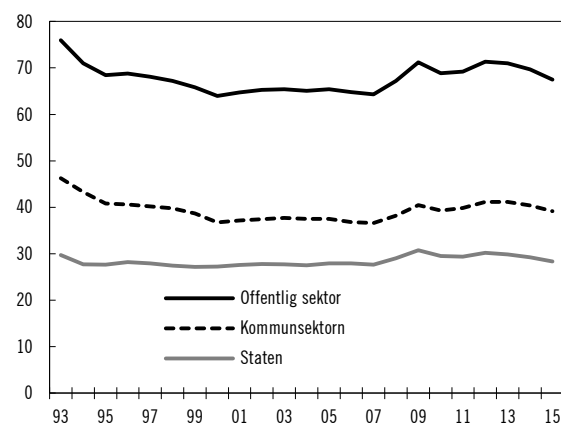
Sedan 2004 har investeringarna i kommunsektorn ändå ökat snabbt. Det handlar särskilt om satsningar på infrastruktur och fastigheter. År 2015 utgjorde de kommunala investeringarna 1,9 procent av BNP.

Den offentliga sektorns kapitalstock

Den offentliga sektorns kapitalstock motsvarade ca 70 procent av BNP 1993–2015. Kapitalstocken i den offentliga sektorn minskade som andel av BNP fram t.o.m. 2000, ökade något från 2007 men har de senaste tre åren återigen minskat något även om nivån fortfarande är högre än under större delen av 2000-talet (se diagram 3.4). Ökningen från 2007 är framför allt en följd av att de kommunala investeringarna har ökat i omfattning. Det kan även noteras att kapitalstocken i kommunsektorn är större än i staten.

Diagram 3.4 Kapitalstock i stat och kommunsektorn 1993–2015

Procent av BNP

Anm.: Kapitalstock och BNP i löpande priser.

Källa: Statistiska centralbyrån.

3.2 Offentliga investeringar i väg och järnväg

Fasta bruttoinvesteringar i väg och järnväg består i första hand av nyanläggning eller värdehöjande förbättringar av vägar och järnvägar. Underhåll av väg och järnväg redovisas däremot inte som

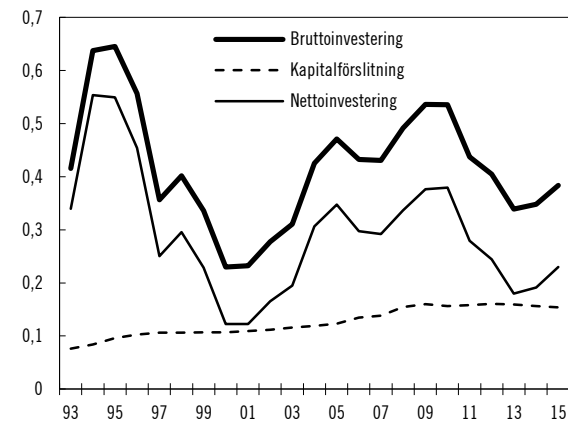
en investering. Investeringar i vägar utförs av såväl staten som kommunerna, medan investeringar i järnvägar framför allt utförs av staten.

I mitten av 1990-talet var bruttoinvesteringarna i järnvägar jämförelsevis stora som andel av BNP (se diagram 3.5). Därefter minskade investeringarna som andel av BNP fram till 2000. År 2000–2010 ökade bruttoinvesteringarna i järnvägar som andel av BNP igen, delvis på grund av investeringarna i Botniabanan. Under de senaste åren har dock investeringarna legat på en lägre nivå än under stora delar av 2000-talet. Den huvudsakliga anledningen till nedgången mellan 2010 och 2011 är att investeringarna i Botniabanan avslutades. År 2015 motsvarade järnvägsinvesteringarna 0,4 procent av BNP.

Nettoinvesteringarna utgörs av bruttoinvesteringarna exklusive kapitalförslitning och mäter den reala förändringen av stocken av realkapital. Bruttoinvesteringarna i järnvägar har varit större än kapitalförslitningen varje år sedan början av 1990-talet (se diagram 3.5). Därmed har nettoinvesteringarna varit positiva, vilket har bidragit till att kapitalstocken har vuxit.

Diagram 3.5 Investeringar i järnväg 1993–2015

Procent av BNP

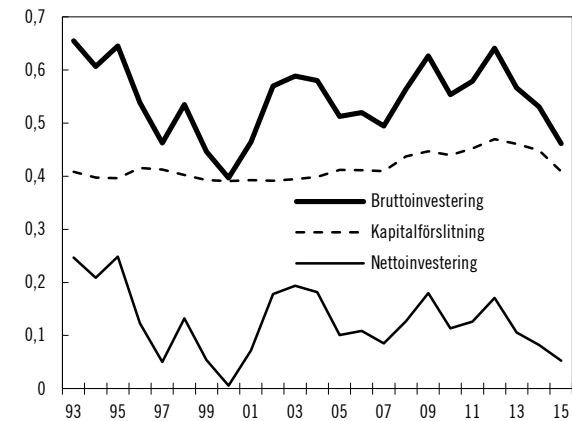

Källa: Statistiska centralbyrån.

Bruttoinvesteringarna i vägar som andel av BNP har legat på en mer stabil nivå över tiden än investeringarna i järnvägar (se diagram 3.6). Även väginvesteringarna minskade som andel av BNP under slutet av 1990-talet. Därefter har investeringarna legat på en högre nivå. År 2015 motsvarade väginvesteringarna 0,5 procent av BNP.

Diagram 3.6 Investeringar i väg 1993–2015

Procent av BNP

Källa: Statistiska centralbyrån.

Trots att bruttoinvesteringarna i väginfrastruktur i genomsnitt har varit större än bruttoinvesteringar i järnvägar 1993–2015, har nettoinvesteringarna i väginfrastruktur varit mindre än nettoinvesteringarna i järnvägar. Det beror på att vägar slits snabbare än järnvägar. Trots att förslitningen av vägar minskat något 2014 och 2015 bör det framhållas att förslitningen av vägar och järnvägar har ökat sedan 1990-talet. Detta beror framför allt på att stocken av vägar och järnvägar har ökat.

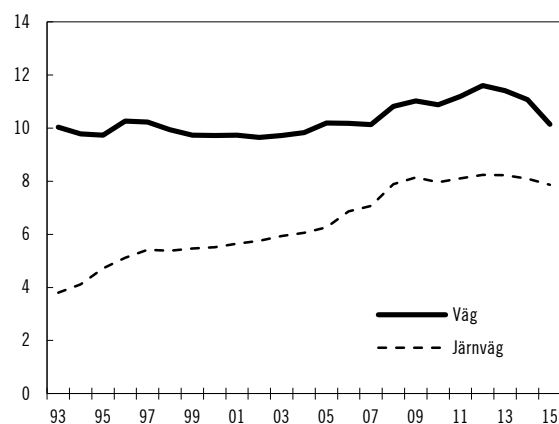
Kapitalstock av järnväg och väg

Diagram 3.7 visar hur kapitalstocken av järnvägar och vägar har utvecklats som andel av BNP. Genom att jämföra kapitalstocken av järnvägar och vägar med BNP ges en bild av utvecklingen i förhållande till den totala produktionen av varor och tjänster. Eftersom transportinfrastrukturen till väsentlig del också används för persontransporter är det även relevant att jämföra kapitalstocken av järnvägar och vägar med befolkningens storlek.

År 1993–2009 ökade kapitalstocken av järnvägar som andel av BNP till följd av stora investeringar. Lägre järnvägsinvesteringar och en något högre kapitalförslitning innebär dock att kapitalstocken av järnväg har varit nära oförändrad som andel av BNP sedan 2009. I förhållande till befolkningen har kapitalstocken av järnvägar mer än fördubblats sedan 1993 (se diagram 3.8). En stor del av ökningen av kapitalstocken av järnväg beror på kvalitetsförbättringar.

Diagram 3.7 Kapitalstock av järnväg och väg 1993–2015

Procent av BNP

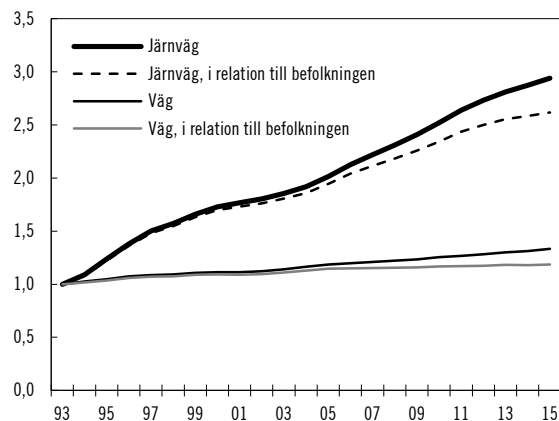

Anm.: Kapitalstock och BNP i löpande priser.
Källa: Statistiska centralbyrån.

Kapitalstocken av vägar var relativt konstant som andel av BNP 1993–2007. Därefter ökade andelen till följd av större investeringar. Från och med 2013 har kapitalstocken av väg som andel av BNP minskat, främst som en följd av en lägre nivå på väginvesteringarna.

Diagram 3.8 Kapitalstock av järnväg och väg 1993–2015, fasta priser

Index 1993=1

Källor: Statistiska centralbyrån och egna beräkningar.

Transportvolymerna på väg och järnväg

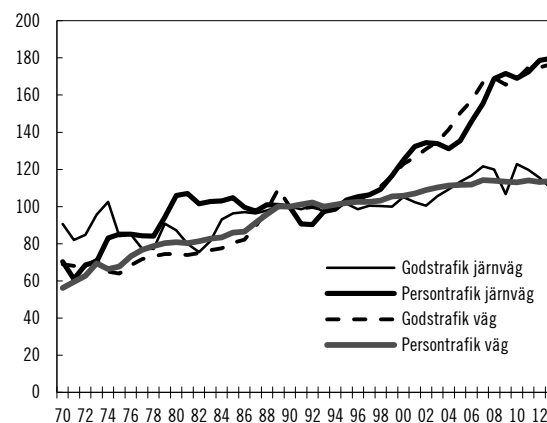
Samtidigt som betydande investeringar har gjorts i transportinfrastrukturen har även trafikvolymerna ökat (se diagram 3.9). Vägtrafiken har ökat stadigt sedan 1970-talet, både vad gäller gods- och persontrafik. Sedan slutet av 1990-talet har dock godstrafiken på väg ökat i en betydligt snabbare takt. Ökningen har avtagit under senare år, förmodligen på grund av nedgången i ekonomin i samband med finanskrisen.

Persontrafiken på järnväg ökade under 1970-talet, men var relativt konstant under 1980-talet och stora delar av 1990-talet. Därefter har en kraftig ökning skett. En viktig förklaring till detta är sannolikt en ökad pendling. Godstrafiken på järnväg har ökat i en betydligt långsammare takt. Det bör påpekas att trots ökningen i trafikvolymerna i persontrafiken på järnväg är trafikvolymerna fortfarande betydligt större i vägtrafiken.

De ökade trafikvolymerna har lett till att kapacitetsutnyttjandet i delar av transportsystemet tidvis är högt, speciellt i delar av storstadsregionerna och i synnerhet i Stockholmsområdet. Det påverkar såväl godstransporter som regionpendling och andra persontransporter.⁹

Diagram 3.9 Trafikvolymerna för gods- och persontrafik 1970–2013

Index 1990=100

Anm.: Modellen för att beräkna trafikarbetet på de svenska vägarna reviderades 2013 och 2014. Den nuvarande modellen har använts på historiskt data tillbaka till 1990. Detta innebär ett tidsseriebrott mellan 1989 och 1990.

Källa: Trafikanalys.

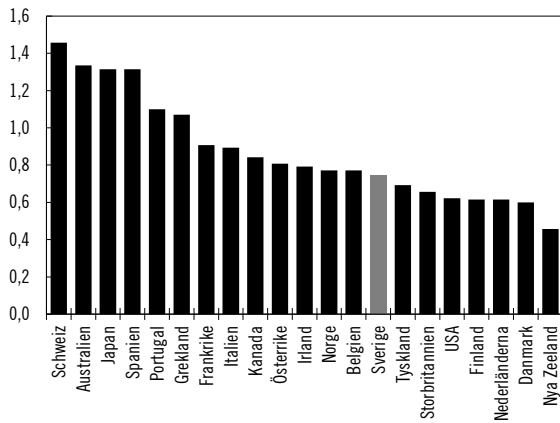
Internationell jämförelse

Investeringarna i transportinfrastrukturen i Sverige ligger något under OECD-genomsnittet, men är relativt stora sett i ett nordiskt perspektiv (se diagram 3.10). Det land som i jämförelsen har störst infrastrukturinvesteringar är Schweiz, där investeringarna är mer än dubbelt så stora som i Sverige.

⁹ Se exempelvis Trafikverket, Transportsystemets behov av kapacitets-höjande åtgärder, 2012.

Diagram 3.10 Transportinvesteringar, genomsnitt 2000–2013

Procent av BNP

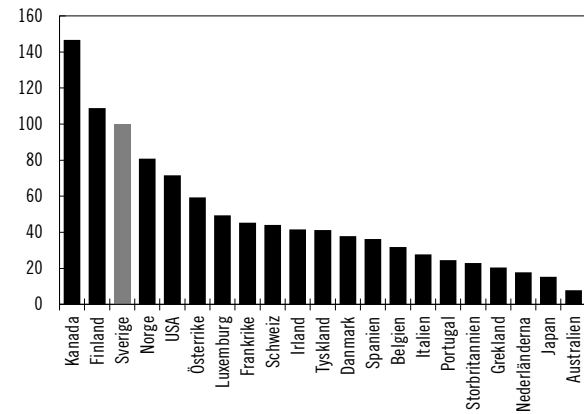
Anm.: Inkluderar även privata investeringar i transportinfrastruktur.
Källa: OECD.

Mätt per invånare är järnvägsnätet i Sverige förhållandevis stort, vilket bl.a. är en följd av att Sverige är relativt glesbefolkat (se diagram 3.11). Även motorvägsnätet är relativt stort, dock mindre än i bl.a. Kanada och Portugal (se diagram 3.12). Jämfört med andra nordiska länder är det svenska motorvägsnätet i paritet med Danmark, men relativt omfattande jämfört med Finland.

Det totala väg- och järnvägsnätet i Sverige har inte expanderat nämnvärt sedan 1990-talet, men det har skett kraftiga kapacitetshöjande åtgärder under perioden. Fler motorvägar har byggts och sträckningen av elektrifierad flerspårig järnväg har ökat. Dessa kapacitetsförbättringar av väg- och järnvägsnätet har varit större än genomsnittet i Europa.¹⁰

Diagram 3.11 Järnvägsnät 2014

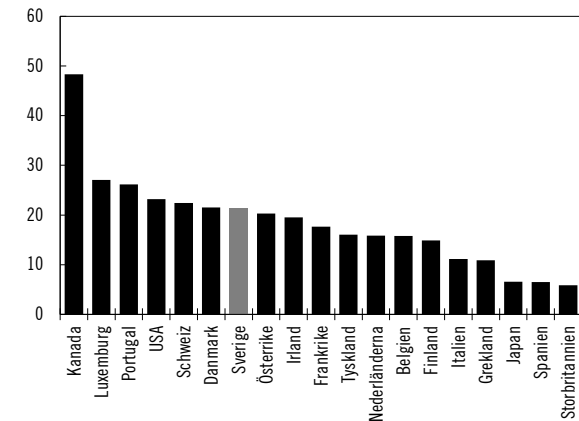
Kilometer per 100 000 invånare

Källa: World Bank.

Diagram 3.12 Motorvägsnät 2013

Kilometer per 100 000 invånare

Källa: International Road Federation och World Bank.

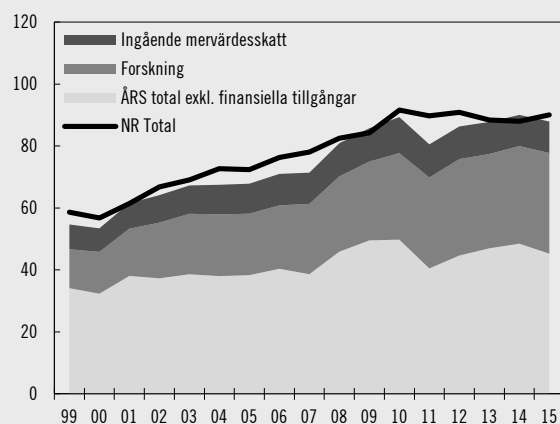
¹⁰ Se bilaga 3 i 2013 års ekonomiska vårproposition (2013/14:100).

Statens investeringar enligt årsredovisningen för staten

I bilagan redovisas investeringar och kapitalstock enligt nationalräkenskaperna (NR). Statens investeringar redovisas även i årsredovisningen för staten. Denna ruta förklarar de viktigaste skillnaderna mellan årsredovisningen och NR. Därutöver görs en jämförelse mellan investeringsvolymerna för infrastruktur och de takbegränsade utgifterna på statens budget. Redovisningen omfattar utfallet av statens investeringar 1999–2015.

Diagram 3.13 Skillnader mellan statens investeringar enligt nationalräkenskaperna och årsredovisningen för staten

Miljarder kronor

Anm.: Investeringar i finansiella tillgångar har exkluderats från utfallet enligt ÅRS eftersom de inte omfattas i redovisningen enligt NR. Mindre övriga avvikelser har inte inkluderats i jämförelsen.

Källa: Ekonomistyrningsverket och Statistiska centralbyrån.

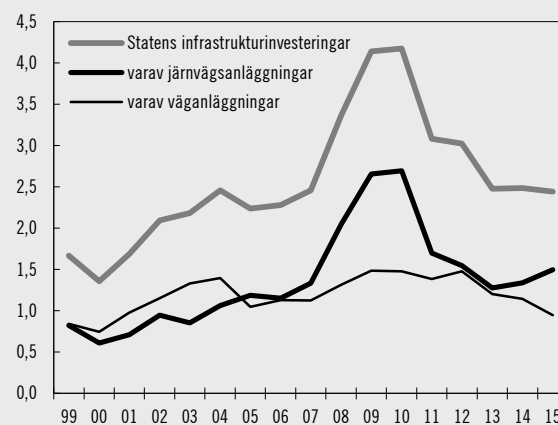
År 2015 uppgick statens investeringar enligt årsredovisningen till 45,3 miljarder kronor, exklusive investeringar i aktier och värdepapper.¹¹ Motsvarande belopp enligt NR var 90,0 miljarder kronor, dvs. dubbelt så mycket. Det är framför allt två poster som förklarar den stora avvikelserna: forskning och ingående mervärdesskatt, vilket illustreras i diagram 3.13.

Utgifter för forskning redovisas som en investering i NR, medan dessa utgifter kostnadsförs löpande i enlighet med det regelverk som tillämpas i årsredovisningen. Investeringarna i forskning uppgick enligt NR till 32,5 miljarder kronor 2015. Vidare redovisas investeringar enligt NR inklusive utgifter för ingående

mervärdesskatt, medan de redovisas exklusive ingående mervärdesskatt i årsredovisningen. Nivån på den ingående mervärdesskatten var stabil under hela den redovisade perioden och svarade för ca 10 miljarder kronor av avvikelserna. Statens investeringar enligt årsredovisningen, exklusive finansiella investeringar, ökade med 11,1 miljarder kronor i löpande priser under perioden. Motsvarande ökning enligt NR uppgick till 31,4 miljarder kronor, varav utgifter för forskning svarar för 19,9 miljarder kronor. Det var således ökade utgifter för forskning som svarade för den största delen av ökningen av statens investeringar enligt NR.

Diagram 3.14 Statens infrastrukturinvesteringar 1999–2015

Andel av takbegränsade utgifter

Källor: Ekonomistyrningsverket och egna beräkningar.

Diagram 3.14 visar infrastrukturinvesteringarna som andel av de takbegränsade utgifterna på statens budget. Dessa investeringar ökade från 1,7 procent 1999 till 2,4 procent 2015 (från 10,3 miljarder kronor till 21,2 miljarder kronor i löpande priser).¹² Järnvägsinvesteringarnas andel ökade från 0,8 procent till 1,5 procent, medan väginvesteringar ökade från 0,8 procent till 0,9 procent. År 2010 svarade infrastrukturinvesteringar för 4,2 procent av de takbegränsade utgifterna. Ökningen för järnvägsinvesteringar mellan 2007 och 2010 förklaras till stor del av investeringarna i Botniabanan.

¹² I andel infrastrukturinvesteringar ingår bidrag från medfinansiering. Uppgifter om storleken på dessa bidrag saknas eller är osäkra för perioden. För 2010–2015 beräknas medfinansieringen ha utgjort 0,1–0,3 procent av de takbegränsade utgifterna. År 2015 motsvarade andelen 0,2 procent, varav drygt hälften var hänförlig till järnväg.

¹¹ De finansiella investeringarna i aktier och värdepapper uppgick till 3,4 miljarder kronor 2015.

Utdrag ur protokoll
vid regeringssammanträde den 7 april 2016

Närvarande: statsminister Löfven, och statsråden Romson,
Y Johansson, M Johansson, Baylan, Hellmark Knutsson, Lövin,
Regnér, Andersson, Ygeman, Bolund, Kaplan, Damberg,
Bah Kuhnke, Strandhäll, Shekarabi, Fridolin, Wikström, Hadzialic

Föredragande: Statsrådet Andersson

Regeringen beslutar proposition 2015/16:100
2016 års ekonomiska vårproposition